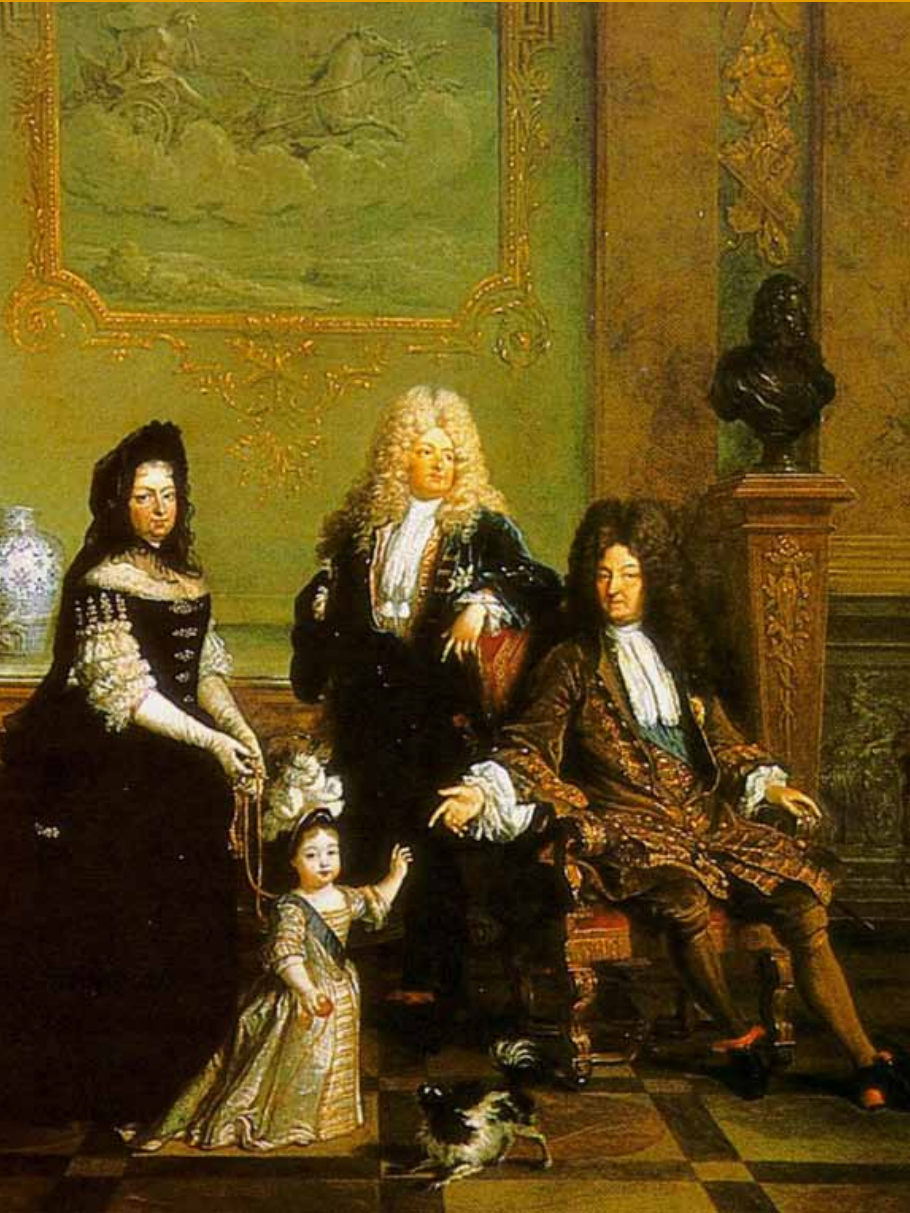

Barokk 1600–1750

Kirken mister makt

Kirken mister mye av sin makt etter middelalderen, men denne makta går ikke til folket. Det er kongene i de ulike landene i Europa som samler makta og får større kontroll over kirken.

Konge av Guds nåde

De som har makt i samfunnet, blir dyrket. Det er stor avstand mellom de få rike og resten av folket. Herskerne utnytter religionen til å rettferdiggjøre makt og posisjon. Ifølge Luther har kongen fått sin makt fra Gud fordi all makt kommer fra Gud.

Kong Fredrik 3. av Danmark og Norge

Eneveldet

I 1660 blir Fredrik 3. eneveldig konge over Danmark og Norge. Det vil si at han får ubegrenset makt. Kongen konfiskerer deler av de kirkelige eiendommene etter reformasjonen og skaffer seg dermed mer rikdom.

Merkantilisme

Begrepet merkantilisme stammer fra opplysningstida. De store sjøfartsnasjonene driver utstrakt handelsvirksomhet, og ideen er å eksportere flere varer enn de importerer. På den måten legger en til rette for større statsmakt, der kongen styrer all handel og skjærmer produksjonen. Dette fører i mange tilfeller til konflikt mellom ulike stater, og mellom kongen og det nye handelsborgerskapet.

Eneveldet

Samfunnsbildet (verdensbildet) kan sammenliknes med en pyramide der alle mennesker har sin faste plass. På toppen står kongen, og over kongen står bare Gud. Under kommer de adelige, deretter borgerskapet med handelsmenn og håndverkere. Bønder, leilendinger og husmenn står nederst i hierarkiet.

Grip dagen, men husk at du skal dø

Menneskenes livsholdning på 1600-tallet kan karakteriseres med de to latinske uttrykkene *Carpe Diem*, som betyr «Grip dagen», og *Memento mori*, som betyr «Husk at du skal dø». Livet er kort, alt er forgjengelig, så grip dagen og lev mens du kan. Døden venter, og den kommer vi ikke utenom. Disse to uttrykkene sier noe om den motsetningsfylte livsholdningen som ofte trer fram i barokk kunst.

*Detalj fra tittelsticket
på førsteutgaven av boka
Taare-Offer av Dorothe
Engelbretsdotter*

Idealisme

En del tenkere på 1600-tallet mener at tilværelsen er av sjelelig eller åndelig karakter. En slik holdning kalles idealisme. I motsetning til materialismen ser idealismen verden som noe som utgår fra bevisstheten. En idealist i moderne språkbruk er en som handler ut fra visse idealer.

Materialisme

Andre mener at alt kan tilbakeføres til fysiske størrelser. En slik holdning kaller vi materialisme. Den engelske legen William Harvey oppdaget i 1628 at hjertet bare var en muskel som pumpet blodet rundt i menneskekroppen. En kollega av Harvey uttrykte: *Video sed non credo* – «Jeg ser det, men jeg tror det ikke». Denne konflikten mellom gamle, fastgrodde forestillinger og vitenskaplige bevis preger barokken. Materialismen avviser med andre ord at det eksisterer noe som er overnaturlig, og hevder at alt lar seg forklare vitenskaplig.

Kjennetegn ved barokkstilen

Barokken som stilart

Barokken er betegnelsen på en stilart som oppstår i Roma på slutten av 1500-tallet. I tillegg er barokken navnet på en kulturhistorisk epoke som fyller hele 1600-tallet. Barokken omfatter europeisk kunst, arkitektur, musikk og litteratur. I Norge ser vi påvirkningen noe seinere enn i resten av Europa, og her i landet regner vi derfor den barokke perioden fra ca. 1650 til 1750.

Den katolske kirken som pådriver

Kirken bruker den barokke stilarten til å manifestere sin makt. Vi kan derfor se barokken som en motreaksjon til renessansen. Det aller meste av barokk kunst er kirkekunst, og det meste av litteraturen er salmer og diktning knyttet til kirken.

Kjennetegn ved barokkstilen

En prangende stil

I barokken møter vi en pompøs og prangende livsutfoldelse, med vekt på det overdådige. Skulptur- og malerkunst, barokk arkitektur og møbelstil er preget av en slik overveldende utsmykking. Det spares ikke på verken materialer eller effekter.

Konflikt og dramatik

Heller ikke forfatterne er beskjedne i bruk av virkemidler. De tar i bruk svulstige uttrykk og sterke metaforer. Overdrivelser, motsetninger og et sterkt og dramatisk bildespråk er kjenne-

tegn på barokk kunst av alle slag. Operaen som scenekunst vokste fram i den barokke perioden, og store, påkostete operaforestillinger kom på mote.

Det åndelige og det verdslige

Gud står i sentrum i barokken, men kunsten er likevel dualistisk. Det vil si at kunstneren fokuserer både på mennesket (det verdslige) og på Gud (det åndelige). Kunstneren fokuserer altså både på dette livet og på livet etter døden.

Sterke kontraster

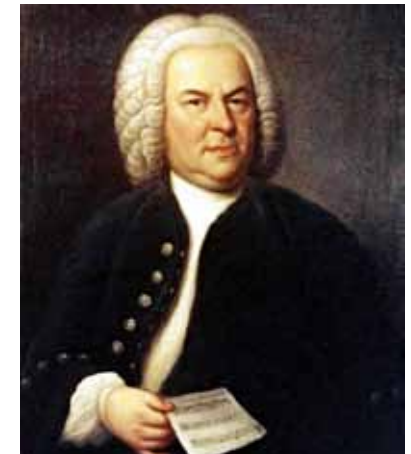
Barokken preges av sterke kontraster. Disse kontrastene kommer også til uttrykk i musikk. Barokkmusikk er lett å dra kjensel på med sine sterke kontraster, slik vi kjenner det gjennom «De fire årstidene»

av den italienske komponisten Vivaldi. Andre kjente komponister fra perioden er Bach og Händel (Tyskland). Begge er særlig kjent for å ha komponert kirkemusikk.

Antonio Vivaldi

Johann Sebastian Bach

Du kan lese om flere forfattere fra den barokke tidsepoken annet sted i Tidslinja.

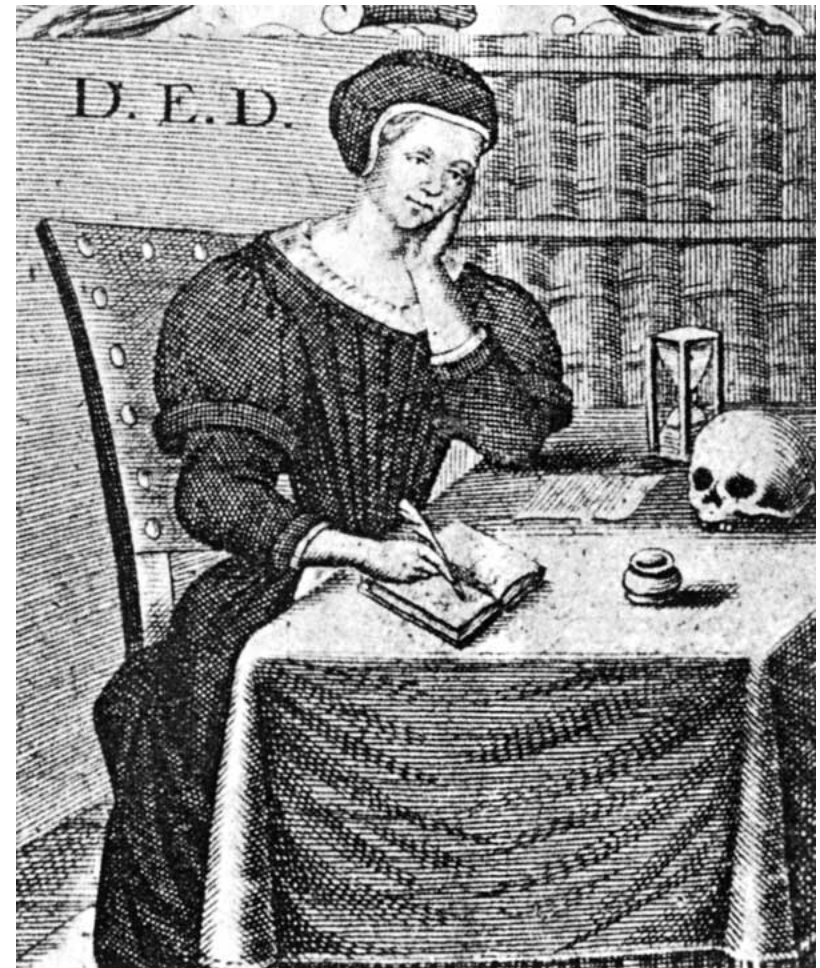
Religiøs litteratur

Den barokke litteraturen er først og fremst religiøs, og det er salmediktningen som dominerer. Gjennomgangsmotivet i de barokke salmene er dødstanken: alt skal forgå – det virkelige livet er i himmelen. Slik sett er det ofte en lengsel etter døden som kommer til uttrykk.

Europeiske forfattere

I Italia er Giambattista Marino den fremste barokkdikteren. I Spania er det Francisco de Quevedo, og i England er det John Donne og John Milton. I Tyskland skriver Martin Luther barokke salmer. Han inspirerer nok Thomas Kingo, som skulle bli den største nordiske salmedikteren i denne perioden.

Tittelstikket på førsteutgaven av boka Taare-Offer av Dorothe Engelbretsdotter

Thomas Kingo (1634–1703)

er dansk dikter og biskop. I 1699 kommer det ut ei salmebok som inneholder 86 av salmene hans. Denne boka – *Kingo's salmebok* – blir godkjent av kongen til bruk i alle kirker i Danmark og Norge, og er i bruk helt fram til 1870-årene. Boka finner du på Tidslinja.

Dorothe Engelbretsdatter (1634–1716)

blir født og lever i Bergen. Hun er populær i samtida si og kan leve av boksalget. Det er ganske utrolig at en kvinne kan klare det på 1600-tallet. Men i privatlivet opplever hun mye motgang og sorg. Boka *Siælens Sang-Offre* finner du på Tidslinja.

Petter Dass (1647–1707)

kommer fra Nordland og er en populær mann i samtida. Han regnes for vår største barokkdikter, selv om stilen hans er mindre tidstypisk enn stilen til Kingo og Engelbretsdatter. Boka *Nordlands Trompet* finner du på Tidslinja.

*Folkevisa «Anfind han
gienghir» fra «Tvende
lystige Norske Viser»
(1647)*

Administrasjonsspråket

Dansk er administrasjonsspråket på 1600-tallet. De fleste embetsmenn er danske, og de skriver og snakker dansk. Offentlige dokumenter og sakspapir (såkalte diplomer) blir skrevet på dansk.

Bygdemålstekster

Det finnes likevel tekster med innslag av dialekt og norsk syntaks. Dette er tekster som blir brukt i bryllup og festlige lag. Det finnes også jordbøker (dokumentet om eiendommer), lover og brev der teksten er farget av forfatterens dialekt. Slike tekster kaller vi gjerne bygdemålstekster.

Norvagismer

Både Petter Dass og Dorothe Engelbretsdotter skriver på dansk, men de bruker norske ord og uttrykk enkelte steder. Slike ord kaller vi norvagismer. Et eksempel kan være foss for det danske ordet «vandfald». Petter Dass brukte ellers norske ord når han omtalte fiskeslag og fangstredskaper.

*Peter Paul Rubens:
«Leukippos' døtre blir
røvet»*

*Detalj fra skulpturen «Den
hellige Teresas ekstase» av
Giovanni Lorenzo Bernini*

*Berninis baldakin og
kor i Peterskirken*